

STO LET NA KOSTANJEVICI (1811–1911)⁹

Na praznik razglašenja Gospodovega, 6. prosinca 1811, je nekdanja svetogorska frančiškanska družina zapustila stari samostan sv. Antona Padovanskega v Gorici ter se preselila na Kostanjevico. To se je zgodilo, če se prav spominjamo ustnega izročila, v slovesni procesiji s presvetim Rešnjim Telesom, ki se je preneslo iz frančiškanske cerkve, ki je bila obsojena, da se podere, v cerkvicco Matere Božje "na Kapeli", kakor tukajšnje ljudstvo našo Kostanjevico navadno imenuje.

Majhna je bila družinica, ki je prišla sem gori prebivat, Bogu služiti in Marijo častiti: 4 patri, 2 brata laika in 1 tercijar; pa Bog jo je blagoslovil, da se je pomnožila in v primernem številu ohranila skozi celo stoletje.

Pomnožila se je zlasti, ko so se čez deset let, 1821, tukaj odprle modroslovske in dve leti na to tudi bogoslovske šole za vso hrvaško-kranjsko redovno okrajino. Kostanjeviški samostan je postal tako najvažnejši v tej redovni okrajini. Tudi provinciali so pogostoma tu stanovali, ker so bili izvoljeni izmed profesorjev tukajšnjih šol, ali ker so celo kot provinciali ostali profesorji.

Prva dva profesorja bogoslovja na Kostanjevici sta bila p. Vincencij Pance z Viča in p. Ferdinand Vonča iz Št. Vida pri Ljubljani. P. Vincencij je bil od l. 1820 do 1823 provincial in nato je kot priletan mož na zagrebški akademiji naredil svojo skušnjo ter prišel učiti cerkveno zgodovino in kanonično pravo. P. Ferdinand Vonča je dostal svojo skušnjo za nauk svetega pisma starega in novega zakona in jutrovske jezike v goriškem centralnem seminarju. On je bil izvoljen za provinciala leta 1835

⁹ Objavljeno v "Cvetju" 28 (1911) str. 1-4.

in drugič 1838 ter je ostal lektor tudi kot provincial, dokler je l. 1840 na viziti v Nazaretu umrl.

Za njima sta prišla p. Klarus Vaskotti in p. Jernej, ali, kakor so ga sploh imenovali, p. Bartolo Večerina, Hrvat iz Drage bliru Trsata. P. Klarus je učil, kakor je znano našim bralcem, cerkveno zgodovino in kanonično pravo, pozneje pa dogmatiko; p. Bartolo pa sveto pismo stare, prvotno tudi nove zaveze. Oba sta ostala profesorja tudi kot provinciala.

Za poslednjim je bil izvoljen p. Evstahij Ozimek, profesor matematike in fizike, za njim štirikrat zaporedoma p. Friderik Hönigmann, profesor veronauka, nemščine in tako imenovane filozofične propedeutike. Prvi in poslednji teh naukov je pred p. Friderikom učil p. Salezij Volčič, ki ga nismo prej omenili, ker je kot provincial svoj sedež si izbral v Ljubljani. Nasproti pa je p. Bonaventura Sell, ki je bil za p. Friderikom l. 1883 izvoljen za provinciala, tukaj si izvolil svoj sedež, dasiravno je bil do tedaj že nekaj let na Trsatu kot učitelj novincev ali tudi gvardijan; prej pa je bil tukaj profesor sv. pisma novega zakona. Umrl je 19. marca 1885 kot poslednji provincial, ki je imel svoj sedež na Kostanjevici. P. Evstahij, ki je prišel za njim vnovič na krmilo, se je bil med tem preselil v Ljubljano ter je ostal tam do smrti.

Tudi bogoslovska razreda kostanjeviške šole sta se prestavila l. 1884 na Kranjsko, v Kamnik. Čez deset let se je skušalo zopet jih zediniti. Res je bilo šolski leti 1894-5 in 1895-6 vnovič vse vkup na Kostanjevici; ali 1896 se je bogoslovje vrnilo v Kamnik. Za oboje skupaj je bilo v resnici že prej pri nas premalo prostora in naslednja leta bi ga bilo še bolj zmanjkovalo.

Zdaj je torej že mnogo let na Kostanjevici samo prvotno tako imenovano modroslovje ali filozofija. To se je v začetku seveda po pravici tako imenovalo. Učila se je najbrž le filozofija v navadnem pomenu in sicer, kakor bogoslovje, z latinskim učnim jezikom. Ali pozneje pa je vlada zahtevala, da naj se uči po nemško. Hotela je namreč, da se imajo na Kostanjevici vzgojevati

učitelji za več ljudskih šol in tri gimnazije: novomeško, karlovsško in pazinsko, ki jih je morala naša redovna okrajina vzdrževati. Prvotna filozofska razreda sta se morala torej urediti popolnoma po predpisih za 7. in 8. razred javnih gimnazij in sta imela pravico javnosti. To je trajalo do sedemdesetih let preteklega stoletja.

Leta 1870 se je novomeška gimnazija poddržavila, nekaj pozneje pazinska, nekaj prej karlovska. Tedaj vlada dveh kostanjevskih gimnazijskih razredov ni več potrebovala; naši redovni okrajini pa je bila pravica javnosti ne le brez koristi, temveč naravnost v oviro. Nekaj let se ni od nobene strani nihče zmenil zanjo; naposled je vlada naznanila, da ima prenehati. Nato se je začelo misliti od naše strani, kako bi se učilišče redovnim zahtevam in okrajnim potrebam primerno preuredilo. To je bilo zlasti potrebno, ko je bila l. 1883 redovna okrajina, vsled pomanjkanja kandidatov iz 6. gimnazijskega razreda, prisiljena sprejemati učence po dovršenem 4. razredu.

Ali o teh rečeh še nadalje govoriti, ne bi bilo tukaj na svojem mestu. Iz povedanega je zadosti jasno, da so frančiškani na Kostanjevici v tem prvem stoletju nekaj delali. Mnogo redovnikov se je tu učilo, ki so potem po raznih krajih med Hrvati in našimi Slovenci po nižjih in višjih šolah vzgajali mladino ali po naših redovnih ali drugih župah delali v dušnem pastirstvu. In tukajšni patri profesorji in drugi so tudi neposredno mnogo storili za verno ljudstvo bodisi v spovednici v domači cerkvi ali drugod, bodisi na prižnici po bližnjih ali oddaljenejših cerkvah in ob določenih dneh tudi v domači.

Ali ne le drugim so pridigovali naši patri, tudi sami so napredovali - ne pravim v notranji pobožnosti, ker je bila ta lahko že pri prvih, ki so tu prebivali, prav tako visoka ali še višja kot pri zadnjih; govoriti moremo tu le o zunanjih vajah pobožnosti, ki so bile sicer mnoge iz starih časov ohranjene lepe in častitljive, vendar morda bolj domače in manj obilne, bolj prostovoljne kot predpisane. Vsaj v drugi polovici stoletja pa smemo trditi iz lastne

skušnje, da so predstojniki tako nižji, domači, kakor višji in zunanji brez prestanka skrbeli, da se je vse čedalje bolj po občin rimskih predpisih in odlokih uredilo ali se še zdaj urejuje.

Naposled ne smemo pozabiti tudi materialne strani. In tu gre priznati našim samostanskim predstojnikom ali gvardijanom obilo zaslug za vzdrževanje in dostavljanje, popravljanje, izboljševanje in olepšavanje cerkve in samostana in kar je zraven, ter za primerno prehranjevanje dostikrat prav številne družine.

Vseh samostanskih predstojnikov je bilo na Kostanjevici v dosedanjih sto letih 17; med njimi so bili nekateri po večkrat ali zaporedoma ali s presledki izvoljeni. Naj stoje tu njih imena in zraven število let, kar jih je vsaki opravljal to službo: p. Rufin Zohar: 6; p. Mihael Jelerčič: 12; p. Krizostom Fogh: 6; p. Ferdinand Vonča: 3; p. Salezij Volčič: 9; p. Jernej Večerina: 9; p. Klarus Vaskotti: 3; p. Evstahij Ozimek: 17; p. Friderik Hönigmann: 3; p. Pacifik Fister: 1; p. Bonaventura Sell: 2; p. Albin Bregar: 1; p. Evgenij Heglar: 3; p. Bazilij Dolinar: 16; p. Kalist Medič: 3; p. Edvard Ravstehar: 5; p. Kajetan Kogej: od zadnje jeseni do zdaj. .

In zdaj nam ostane le še, da hvalo izrečemo Bogu, ki je varoval ta samostan skozi sto let vsake večje nesreče, in družini, ki je tu prebivala, mnogo dušnih in telesnih dobrot izkazal njemu samemu najbolje znanih. Bog ga ohrani na dalje, da ga bo, ko mine novih sto let, srečna redovna družina z vso zadovoljnostjo mogla hvaliti, spominjajoč se tudi nas, ki bomo tedaj že davno vsi pri naših očetih in, upamo, pri ljubem Bogu.

I. DOPOLNILO

IZ ITALIJANSKE KRONIKE GORIŠKE KOSTANJEVICE¹

[UVOD]

Nastanek samostana. – Goriški samostan, ki skupaj s svojo cerkvico stoji na mičnem gričku nedaleč od samega mesta, obdaja na severni strani gozd, na vzhodni in južni pa samostanska posest, na kateri sta zelenjavni vrt in vinograd. Pot, ki iz Gorice vodi do samostana, v celoti prekrivajo drevesa. Sam griček, ki ponuja čudovit razgled vsenaokrog, se v slovenskem jeziku imenuje "Kostanjevica", kar pomeni kostanjev gozd.

Pater Klarus Vaskotti, frančiškan, ki je sestavil spis "Zgodovina Konstanjevice"², pripoveduje o dogodku, ki naj bi dal povod gradnji cerkve in samostana. V kostanjevem gozdu je neznana roka na neko skalo naslikala podobo Marije Matere milosti. Pobožni ljudje so to čudodelno podobo tako častili, da so k njej hiteli od vseh strani. To je zapazil lastnik tistega kostanjevega gozda grof Matija Turenski, potomec starodavne plemenite in bogate družine. Ker je želel Marijino podobo spraviti na bolj dostojen kraj, je na lastne stroške na svoji zemlji leta 1623 sezidal kapelo, kjer

¹ Rokopis je napisan v italijanščini in nosi naslov: *Cronaca del convento di Castagnavizza, Gorizia*. Iz raznih opomb je razvidno, da je bila prvotno del Kronike Sv. Gore, iz katere je bila potem preslikana večina strani. Napisal jo je skoraj v celoti p. Pashal Jakob Valentini (1893 - 1953), dolgoletni predstojnik na Kostanjevici. Za nekatera leta je odgovoren tudi Roberto Aldegheri. Odlomke iz te kronike, ki jih tukaj objavljamo, je prevedel g. Alojzij Premrl.

² Prim. Chiaro Vascotti, *Storia della Castagnavizza*, Gorizia 1848.

je na glavni oltar postavil tisti kamen z Marijino podobo. Poleg kapele je dal sezidati še samostan, v katerem naj bi prebivali redovniki, ki bi svetišče oskrbovali.

Takoj ko sta bila zgrajena cerkvica in samostan, se je za oskrbo tega kraja nudila priložnost trem redovnim skupnostim: karmeličanom, dominikancem in frančiškanom. Med tem ko so pripadniki teh redov snovali načrte, kako bi se polastili Kostanjevice, se je vanjo vselil dominikanec p. Bazilij Pika (po italjansko Pica), doma iz Neaplja, teolog univerze v Pragi, predstojnik dominikanskega samostana v Brnu, ki mu je omenjeni grof Matija obljubil izročiti novi samostan kot nagrado za vzorno pobožnost, znanje in odlične lastnosti, ki jih je imel. Ta pater je skupaj s svojim spremljevalcem res prišel sem, kjer je vzorno živel in hkrati skrbel za dušno pastirstvo, maševanje, spovedovanje in oznanjevanje Božje besede, s čimer si je pridobil ugled, spoštovanje in naklonjenost Goričanov. Ostal je na Kostanjevici do leta 1645, v upanju, da bo semkaj privabil še druge dominikance. Ko mu to ni uspelo, se je umaknil na župnijo Fara ob Soči, kjer je bival njegov dobri prijatelj in zavetnik grof Rihard Strassoldo, ki mu je potem dodelil letni dohodek za pozidavo cerkve in samostana.

Potem je prišel na Kostanjevico upokojeni škof mesta Pafos, ki se je imenoval Peter Vespa. Bil je doma iz Benetk in karmeličan, a svojim sobratom ni bil preveč naklonjen in se je bolj zavzemal za kongregacijo, ki jo je ustanovil sv. Filip Neri. Leta 1649 se je moral umakniti, ker se grof Matija Turenski ni hotel prerekati, ampak je, vedoč, da bo ugodil cesarju Ferdinandu III., z listino z dne 23. decembra 1649 daroval karmeličanom, ki so takrat bivali v goriškem predmestju Sv. Roka, samostan, cerkev in vso pripadajočo posest.

Bosonogi karmeličani. – Darilna pogodba določa, naj patri v svetišču ne mislijo le na molitev in premišljevanje, ampak naj tudi pospešujejo Marijino češčenje in skrbijo za dušno pastir-

stvo. To so tudi delali, od svoje naselitve dalje. Ker so dobivali veliko darov, so povečali in lepšali tako cerkvico kakor tudi samostan, v katerem so prebivali, dokler jih ni leta 1785 zatrl cesar Jožef II [...].

Zatrtje karmeličanov. – Avstrijski cesar Jožef II. je januarja 1785 v svoji deželi zatrl tudi karmeličanski red. Zato so karmeličani zapustili Kostanjevico. Veličastni samostan z elegantnim svetiščem vred je bil prepuščen mišim in podganam, kar je povzročilo žalost v goriškem mestu in vsej pokrajini. Zadnji pater je bil Felicijan iz kraja Sv. Eleonore. Samostansko premoženje bi moralo biti po volji samega ustanovitelja, izraženi v darilni listini karmeličanom, vrnjeno družini grofa Turenskega, a ga je cesar samovoljno predal v Verski sklad. Grof Franc Turenski je kot zakoniti dedič svojega prednika Matije branil svoje pravice pred cesarsko vlado in po treh letih dosegel poravnavo³.

Cerkev je spet odprta za bogoslužje. – Imenovani grof je prosil in moledoval pri cesarski vladi, naj se cerkev na Kostanjevici spet odpre za javno bogoslužje. Uslišali so ga 21. avgusta 1794. Ker je bila dosti let zapuščena, jo je bilo treba znotraj in zunaj popraviti, preden so jo lahko odprli za javno bogoslužje, kar se je zgodilo šele 2. julija 1796. Grof Franc Turenski jo je v soglasju z goriškim nadškofom izročil v oskrbo goriškemu duhovniku, ki se je imenoval Filip Poli in je bil svet, pobožen, doberljiv, iz bogate družine. Močno se je potrudil za obnovo, saj je sam veliko prispeval, pomagal pa mu je še grof in tudi mnogi dobrotniki iz Gorice. Cerkvi je poleg obnove poskrbel tudi novo opremo, saj je moral nabaviti dva nova lesena oltarja, ker sta iz lepega marmorja narejena oltarja, glavni in stranski, bila prodana. Kupil je tudi orgle in dobil dva zvona iz tedaj opuščene samostana Sv. Klare. Ker je stanoval v mestu, je vsak dan prihajal na

³ Prim. Vascotti, *Storia*, str. 64.

Kostanjevico, da je poskrbel za cerkev in za dušno pastirstvo, in to vse do prihoda frančiškanov leta 1811.

Ko je bil zatrt karmeličanski red, so samostanske nepremičnine prodali na dražbi. Nekaj časa so v samostanu bivali francoski duhovniki, ki so leta 1790 sem pribežali zaradi revolucije, kasneje pa je tu bila bólnica, v kateri so ležali vojaki, ki so bili ranjeni ob Napoleonovih spopadih z Avstrijci.

Kostanjevico prepustijo frančiškanom. – Cesar Jožef II. je leta 1785 zatrl tudi svetišče na Sveti Gori, nakar so morali tamkajšnji frančiškani oditi v Gorico v samostan minoritov, ki jih je cesar enako zatrl. V samostanu sv. Antona so ostali do leta 1811⁴. Tudi cesar Napoleon I. je na osvojenem italijanskem ozemlju leta 1810 zatrl redovne skupnosti, skupno s frančiškani. Tako so bili tedaj zatrti tudi samostani v Trentu. Marmont, vojvoda Dubrovniški, ki je upravljal Ilirske province, pa ni objavil cesarskega odloka v deželah pod njegovo oblastjo, in zato so tukaj frančiškane pustili pri miru. Ker je od Napoleona dobil velika pooblastila, je prostore v samostanu sv. Antona, v dogovoru z goriškim nadškofom, določil za svoje čete in je frančiškanom, ki so bivali pri sv. Antonu, dodelil samostan na Kostanjevici. Zato so frančiškani na praznik sv. Treh kraljev leta 1811 zapustili omenjeni samostan in se odpravili na Kostanjevico. S seboj so odnesli pohištvo in cerkvena oblačila, en zvon in tudi en stranski oltar. Zvon so obesili v zvonik, skupaj z dvema drugima, ki ju je preskrbel duhovnik Poli. Ker ni bilo več prejšnjega lesenega oltarja, jim je prineseni oltar služil kot glavni. Imel je štiri stebre iz črnega marmorja. Ohranil se je vse do danes.

[Knjižnica]. – Ko so frančiškani zapustili Gorico, je cerkev sv. Antona bila povsem porušena [...]. Menihi so takrat iz samostana sv. Antona skupaj z opremo, pohištvom in orodjem odnesli tudi

⁴ Glej Luciano Spangher, *Gorizia e il convento e la chiesa di S. Francesco dei Frati minori conventuali*, Gorizia 1994, str. 131-149.

knjižnico, ki je imela veliko pomembnih del. Te so na Kostanjevici razpostavili v nekdanjo karmeličansko knjižnico, ki je bila poleg obednice, na vrtni strani.

Kapelice. – Leta 1819 je dominikanski pater Peter Zupančič, nadzornik zatrtih samostanov na Furlanskem, spovednik pri uršulinkah v Gorici, z lastnimi sredstvi dal sezidati sedem kapelic vzdolž poti, ki s severa vodi na Kostanjevico. Ker niso vzdržale v hudem dežju in mrazu, jih je dal porušiti in znova zgraditi iz kamna, vse to na isti poti, a zdaj na južni strani. Vsaka kapelica je dobila ploščo, na kateri je bila naslikana Marijina oljna podoba, ki je predstavljala: 1. Brezmadežno, 2. Jezusovo rojstvo, 3. Oznanjenje, 4. Očiščevanje, 5. Vnebovzetje, 6. Rožni venec, 7. Jezusovo križanje z Magdaleno ob vznožju. Ob vsaki podobi je bila napisana pesniška vrstica, ki jo je oblikoval p. Krizostom Fogt.

Kraljevski grobovi. – Na Kostanjevici je v posebni kripti poleg cerkve pokopanih šest trupel francoske kraljevske družine. To so: Karel X., ki je 6. novembra 1836 umrl kot izgnanec v Gorici; njegov sin Ludovik, ki je 3. junija 1844 prav tako umrl v Gorici; princesa Šarlota, hči Ludovika XIV., ki je 19. oktobra 1851 umrla na gradu Frohsdorf blizu Dunaja; Ludovika Marija Terezija, burbonska princesa, ki je 1. februarja 1864 kot izgnanka umrla v Benetkah; Henrik V. Burbon, ki si je v izgnanstvu privzel naslov grofa v kraju Šambord (po francosko: Chambord) in je 24. avgusta 1883 umrl na gradu Frohsdorf pri Dunaju; Marija Terezija, žena Henrika V., ki je zato imela naslov grofice Šambord, in je umrla 7. aprila 1856 v Gorici. Poleg teh trupel je bil pokopan Peter Ludovik, vojvoda Blakaški, ki je svojega kralja Karla X. zvesto pospremil v izgnanstvo in je umrl 17. novembra 1839 na Dunaju. – Vseh teh šest trupel so 29. novembra 1917 hoteli obvarovati pred vojno viхро in so jih zato prenesli na Dunaj, kjer počivajo v predmestju Döbling, v podzemlju cerkve, ki jo upravljajo bosonogi karmeličani, in kjer čakajo, da jih bodo prenesli v kripto cerkve na Kostanjevici. Krsta vojvode Blakaškega

je ves čas ostala na svojem mestu, a so jo oskrunili vojaki, ko so v njej iskali “zaklade”!

Vojna. – Vojna, ki se je 23. maja 1915 vnela med Italijo in Avstrijo, je še posebej divjala okrog Gorice. Zaradi svoje lege je bil grič Kostanjevica posebna tarča. Cerkev in samostan so vojaki neprestano obstreljevali s topovi in ju skoraj uničili, marsikje so prebili zidove, porušili vmesne stene in razkrili strehe. Obe stavbi je potem uničeval še dež. Razorana in prekopana je bila tudi cerkvena okolica, saj so jo razrile granate in oporišča za topove, gradnje strelskih jarkov in podzemeljskih prehodov za vojake. Slovenski frančiškani so ostali na Kostanjevici vse do začetka vojne, posamezni do zasedbe Gorice. Ko se je npr. neki p. Aleksander vračal na Kostanjevico, ga je zadržala italijanska straža, ga obtožila, da vohuni, in ga ustrelila.

Ko se je italijanska vojska po kobariškem preboju umaknila do reke Piave, so se nekateri frančiškani vrnili na Kostanjevico in obnovili vzhodni del stavbe, da so lahko tam prebivali.

Goriški samostan dobi v oskrbo Tridentinska provinca. – [...]. Zvečer 21. maja 1924 je v samostan prišel novi predstojnik p. Pashal Valentini [...].

Goriški občinski svet je sklenil dobiti nazaj krste Burbonov, ki so bile takrat shranjene na Dunaju, kakor je bila naročila cesarica Cita.

[Kronika]

1925.

Redovna družina. – Frančiškanski definatorji so v samostanu sv. Bernardina v mestu Trento določili, da se v drugi polovici avgusta v Gorici ustanovi takale družina: predstojnik p. Pashal Valentini, p. Romuald Ausseri, profesor p. Jurij dr. Donei, p. Just Zoldan, p. Natale Braitto, doktor teologije in voditelj bogoslovcev. Kleriki 1. letnika teologije: bratje Cezar Fonda, Pavlin Bassetti, Kornelij Bellante, Lucijan Šušmel, Fedel Dellantonio, potem pa še laiki: fr. Janez Pederzoli in fr. Rafael Amann [...].

Obnovitvena dela. – Že prejšnji slovenski gvardijan p. Albert Pirc je pričel s postopki, da se jim za popravila cerkve in samostana dodeli vojna odškodnina, toda vse zaman. Ko jim je sedaj bila priznana, so 17. maja 1924 pričeli čistiti cerkev, ki je bila polna ruševin; na njih se je razbohotal plevel, nad razpadajočim zidovjem so krožile ptice roparice, ki so z divjimi glasovi na svoj način varovale nekdanj najlepšo goriško cerkev, ki je zdaj ležala v ruševinah.

Dela so opravljali trije navadni delavci, ki jih je najel samostan, vodil pa goriški inž. Artur Glešič. Potem je 24. junija podjetje Strizzai pričelo z zidarskimi deli. Sprva so imeli 5 ali 6 delavcev, kasneje pa do 40. Najprej so hoteli obnoviti cerkev, nakar bi šele prišel na vrsto samostan, a so se premislili, ko so preudarili tudi denarno vprašanje, saj je bil tudi ta začetek zelo težak, ker je bila davkarija neizprosna. Zato so se odločili najprej dograditi ali utrditi nosilno zidovje, potem pa takoj vse prekriti s streho, da bi se preprečilo nadaljnje propadanje zidov in prostorov. Ko so bili torej popravljeni glavni zidovi cerkve in samostana, so nad obojim razpeli streho, kar je povzročilo neštevilne težave, saj je bilo težko dovažati gradbeni material. Ob koncu oktobra 1924 je bila tako vsa streha narejena, in odpravljene nevšečnosti, ki so jih do takrat imeli bratje, ko so začasno pokrili svoje stanovanjske prostore kar

z valovito železno pločevino, ki so jo našli v strelskih jarkih: kadar je zapihal močan veter, so namreč tiste železne plošče škripale in delale peklenški trušč. Obnova se je končala, ko je bilo popravljeno in pokrito gospodarsko poslopje, in ko so na severni strani zaradi klavzure zgradili še zid, ki je bil zaradi vojaških posegov podrt [...].

Prvega marca 1925 je podjetje Strizzai znova pričelo delati pri cerkvi in zvoniku. Celotno popravilo je bilo počasno in zahtevno. Naredili so opečnati svod, popravili zelo razmajani glavni oltar, vse stranske oltarje in tudi zgodovinske nagrobnike, ki so poprej ležali razmetani po vsej cerkvi. Delali so dobro in za povezavo uporabili cement. Podjetje Kulot iz Gorice je popravilo tabernakelj, iz marmornih kosov, ki so jih našli v ruševinah, pa naredilo obhajilno mizo. Skrbno je bilo treba popraviti ves marmorni tlak, ki ga je ranila in razmajala divja vojaška sila.

Od starih orgel so iztržili nekaj denarja, ki so mu pridali 800 lir, da so kupili blagoglasen in po mnenju strokovnjakov nežno zvoneč harmonij.

Cerkve je bila znova odprta za bogoslužje in blagoslovljena [...] na dan 7. junija 1925. [...]. Grofica Maria Pače je darovala 44 kg težak zvon. Skupina goriških dam je darovala sedem oltarnih prtov, tri pregrinjala, od katerih sta bili dve beli in eno zeleno. Potem so darovale še dve mašni albi, dvajset purifikatorijev, prtičkov in brisač, dva antependija, osem oblek za strežnike in še marsikaj drugega [...]. V prvih mesecih leta 1925 sta cerkev in samostan dobila električno luč [...].

1926.

[...] Goriška ženska katoliška zveza je zaprosila ljudi, naj prinesejo zlato, srebro, drage kamne in denar za dragoceno piksido ali sveto posodo, ki bi jo potem dobila cerkev na Kostanjevici, ker je nekdo ukradel prejšnjo posodico, ki je bila narejena iz medenine. Darov je bilo zelo veliko, vendar pa so se kasneje odločili za ostenzorij ali monštranco. Piksido je darovala gospa

Katarina Persach. Ostenzorij je narejen iz zlata in masivnega srebra, visok je 70 cm in tehta nekaj čez 3 kg. Izdelala ga je tvrdka Leban po načrtu, ki ga je naredil Del Neri [...].

Zvonovi. – Na zadnjo nedeljo v avgustu je p. gvardijan blagoslovil 3 nove zvonove in imel primeren nagovor. Največji zvon tehta 7 stotov in je posvečen Marijinemu Oznanjenju, drugi 4 stote in je posvečen sv. Frančišku, tretji pa 3 stote in je posvečen sv. Jožefu in sv. Antonu. Za botra je bil apostolski redovni ekonom komtur Alojz Petarin skupaj s svojo ženo. Zvonove je vlila tvrdka Lappagna v Trstu [...].

1927.

[...] *Knjižnica.* – Šolsko ministrstvo je ugodilo prošnji p. gvardijana in za knjižnico na Kostanjevici darovalo 4000 lir.

Kipi in okrasje. – Brat Anton Rollo je napravil dva kipa iz mavca, sv. Frančiška in sv. Antona, ki stojita nad vrati ob glavnem oltarju. Potem je pobarval in okrasil še celotni prezbiterij [...].

1928.

[...] *Dela zunaj samostana.* – Popravljen in uredila se je pot, ki nad železniškim predorom vodi na Kostanjevico. Potem sta bila popravljena še trg ali ploščad in cesta, ki vodi k sami cerkvi. Zasajenih je bilo dosti dreves, ki jih je darovala mestna goriška uprava. Urejen je bil šotor ali paviljon blizu cerkve in sam prostor naokrog, prav tako stopnišče, ki vodi k svetišču [...].

Oltar in orgle. – V cerkev so postavili stranski oltar, ki je posvečen sv. Tereziji Deteta Jezusa, in je bil kupljen v kraju Caorle blizu Benetk. Vse je naredil kamnosek Kulot iz Gorice. Orgle je naredil Janez Kacin v Gorici. Prvič so se oglasile na Veliko noč, kolavdirane pa so bile 13. maja, ko je bila navzoča cerkvena, državna in tudi vojaška oblast. Imajo svoj motor.

Spovednice in klopi. – Mizarska delavnica Olivieri je po naročilu p. gvardijana naredila 3 spovednice in 18 klopi za cerkev [...].

1929⁵

Okrasje v cerkvi. – Cerkvni strop je okrašen s štukaturo. Težavno, zamudno in zahtevno delo je opravil arhitekt Grossi iz Rima, ki je štiri leta delal tudi v škofijski stolnici v Gorici in je slaven umetnik. Najprej so 5. februarja 1929 postavili delovne odre, končali pa so 23. maja. Štukaturo je pozlatil mojster Bardasko iz Gorice. Potem je 13. maja svoje delo pričel profesor in slikar Janez Moro iz mesta Videm, ki ni naredil le freske na stropu, ampak je restavriral celotno luneto, veliko sliko na levi in vse freske v kapeli sv. Frančiška, nakar je okrasil še kapelo sv. Male Terezije. Dva njegova delavca sta olepšala še stene in dohode k cerkvi.

Delo v cerkvi. – [...]. Iz marmorja so izdelali oltar Karmelske Matere Božje [...].

Delo v samostanu. – Uredil se je klošter, latinsko claustrum, in bil spremenjen v lep vrtič. K vodnjaku so dali motor, da so posebno napravo pod pritiskom črpali vodo na vrt in ga zalivali. Mizarska delavnica Olivieri iz Gorice je naredila veliko orehovo mizo v zakristiji [...].

1930.

[...] *Glavni oltar.* – Končno je bilo treba v cerkvi urediti še glavni oltar, ki ga je marsikje vojska močno poškodovala. Vse je dobro in uspešno uredil kamnosek Jože Černovic, ki je poskrbel za kararski marmor in ga tudi sam obdelal [...].

Posvetitev cerkve. – Ko so bila glavna dela narejena, je 29. aprila sledila posvetitev cerkve in oltarja, kar je opravil prevz. g. nadškof iz Gorice mons. Frančišek Borgia Sedej. Cerkev je poimenovana enako kot poprej – po Oznanjenju Blaženi Devici Mariji. Oltarni grobek ima relikvije mučencev Mohorja in Fortunata, pa tudi sv. Bonifacija, ki goduje 14. maja [...].

⁵ Kot kronist je sem in tja imenovan tudi p. Natal Braitto. Med redovno družino niso več omenjeni bogoslovci.

Delo na posestvu – Nemajhen del samostanske posesti je ves čas ostal neobdelan. Zdaj so želeli obdelati tudi ta predel, ki je bil deloma pod klavzuro, ker je segal od skrajne samostanske meje do gornjega zida v klavzuri. Ta predel je bil med vojno določen za grobišče in je bil zato na vseh koncih prekopan. Potem so skušali urediti in obdelati še prostor severno od zidu, ki spada v klavzuro, in ki ga je omejevala vrsta kostanjev vse do leta 1930, ko so jih posekali in nadomestili z ograjo. Prav tako so skušali urediti tudi del, ki vodi od ceste do sredine gozda na samem vrhu griča in meji na zid za klavzuro: tam je zdaj majhen gozdič. Končno so se spravili na najbolj grd in zanemarjen predel ob cerkvenem pročelju, poln ruševin in odpadkov, ki so se nabrali v času same vojne in tudi ob kasnejši obnovi, kjer sta rasli robida in akacija. Na ta način je celotno zemljišče postalo rodovitno in je lahko dajalo najboljše sadove [...].

1931.

Grob vojvode Blakaškega. Kakor smo že povedali, so bila trupla kraljevske burbonske družine med vojno odnesena na Dunaj, od koder jih vse do sedaj še ni bilo mogoče dobiti nazaj. V kostanjeviški cerkvi je ves ta čas ostal poseben grob, ki je že od samega začetka ločen od kraljevskih grobov. Tam je pokopan vojvoda Blakaški, tajnik Karla X., francoskega kralja. Omenjeni grob so oskrunili, kot pravijo, ruski ujetniki, ki so krsto razbili, izvlekli kosti in iskali se ne ve kakšne dragocenosti. Vojvodovi potomci, ki še zmeraj živijo v Franciji, so za vse to izvedeli in zato samostanu ponudili 12.000 frankov, da bi se škoda popravila. To je bilo leta 1925 ali 1926. Samostan ni ničesar naredil, ker je imel dosti drugih nujnih popravil. V sedanjem letu pa je po dolgem dopisovanju z omenjeno rodovino pričel z delom. Pokojnikove kosti so dali, skupaj z dvema posodicama, kjer je shranjeno srce in drugo drobovje, v krsto iz cinka, ki je bila zavarjena, nato pa položena v veliko bakreno krsto, ki je

spet dobro zaprta ter ima bakreno tablico z napisom v francoskem jeziku. V krsti se hrani tudi spominski zapis na pergamentu. Krsta se nahaja na svojem prostoru, zadnjem na desni strani, blizu kraljevskih grobov. Ob ograji iz kovanega železa so postavili grb Blakaških grofov [...].

Knjižnica. – Definitorij je za knjižničarja določil p. Romana Aldegheri in mu naročil, naj uredi knjige, ki jih je vojna vihra razkropila. Trudil se je, a ni mogel vsega dokončati.

1932.

[...] Po načrtu, ki ga je naredil p. Roman Aldegheri, je mizarska tvrdka Olivieri naredila novo mizo za knjižnico, kjer je mogoče v posebnem stranskem predalu hraniti vso kartoteko [...].

1933.

Vrnitev kraljevskih burbonskih krst. – Končno so se po dolgih letih neuspešnih prošenj izpolnile želje samostana in tudi vsega goriškega mesta, da bi dobili nazaj trupla kraljevske burbonske družine. To prošnjo so podprli ministrski svet, zunanje ministrstvo in Italijansko poslaništvo na Dunaju [...]. Omenjena trupla so bila končno vrnjena predvsem zaradi vztrajnosti in odločnosti, ki ju je pokazal gvardijan p. Jožef Degasper, ki se je boril proti skoraj nepremagljivim oviram, pri čemer ga je podpiral goriški prefekt prevzv. dr. Karel Tiengo.

Zato se je 20. septembra 1932 p. gvardijan odpravil na Dunaj, da bi tam uredil zadnje zadeve, sprejel v oskrbo burbonska trupla s sarkofagi vred, nadzoroval prevoz do železniške postaje in jih pospremil vse do Gorice. Sam prevoz je nadzoroval podjetnik vitez Janez Rossi, doma iz mesta Torino in bivajoč na Dunaju, ki je vse naročilo vestno in natančno izvedel. Na Dunaju so trupla po zdravnikovem ukazu spravili v posebno krsto iz lesa, ki je bila obdana s cinkom. Avstrijska oblast je dovolila posebne olajšave tako za same krste rajnih Bourbonov, kakor tudi za

njihove kamnite sarkofage, vse do državne meje. Na postaji v kraju Tarvisio, po slovensko Trbiž, je krste prevzela italijanska oblast. Sarkofage pa so takoj odpeljali naprej do Gorice, kjer je postaja Montesanto, in od koder so jih s kamionom prepeljali v samostan, kjer so naredili posebno luknjo v cerkveni tlak in jih brž spustili v kraljevsko grobnico. Kraljevska trupla so prišla na postajo pozneje, zjutraj 30. septembra 1932, nakar je bilo treba dosti ur popravljati krste, ki so bile razmajane, saj se je cink marsikje razpočil. Krsta Marije Terezije Este Avstrijske, žene kralja Henrika V., je bila tako pokvarjena, da jo je bilo treba odpreti. Tako so našli mumificirano truplo rumenkaste barve, oblečeno v črno svilo, z rokami prekrizanimi in z rožnim vencem, z obrazom, ki ga je pokrivala črna tančica, na prstu leve roke je imela zakonski prstan in na vratu srebrno verižico in zlat obesek.

Z železniške postaje so trupla v sobotnem jutru 1. oktobra z vso slovesnostjo prepeljali do samostana [...]. Tam so težke krste sneli z vozil, jih prenesli v cerkev in jih skozi veliko odprtino v sredini prezbiterija spustili v spodaj ležečo kripto, kjer so jih zaprli v marmorne sarkofage, ki so bili že pripravljene [...]. Ko so delo opravili, so luknjo zazidali in na vrh zapisali "Requies Borbonum" [...].

Orgle. – Čeprav orgle še niso bile stare, niso dobro delovale, ker so bile slabo in površno izdelane, kar je posebej veljalo za nizke glasove. Zato jih je mestna tvrdka nadvse uspešno popravila [...].

Knjižnica. – Pater Roman Aldigheri je knjige že uredil in napisal kartotečne lističe po abecednem redu in po snovi. Zdaj je treba popisati še inkunabule in rokopise [...].

1935.

Dar za knjižnico. – V Gorici je 4. januarja umrl preč. g. Eugenij Volani iz kraja Volano, katehet v osnovnih goriških šolah. Njegovi dediči, med katerimi se odlikuje brat Attilio, nekdanji ravnatelj

poklicne šole v Italiji, in zdaj v kraju Sondrio, so darovali knjižnici več kot 700 njegovih knjig in razne bogoslovne revije. Spominjamo se jih v molitvah kot pomembnih dobrotnikov [...].

1936.

[...] *Sončna ura.* – V novembru 1936 je Anton Šušmel naredil točno sončno uro na pročelju samostana, ki gleda v kloster [...].

1938.

[...] *Orgle.* Orgle so bile tako visoke, da so zatemnjevale cerkev. Tvrdka Valiček iz Gorice jih je znižala in tako uredila, da se je luč okna, ki se nahaja na pročelju v obliki polmeseca, lahko razlivala po cerkvi. Dodani so bili še trije registri [...].

1940.

[...] *Tristoletnica cerkvene posvetitve.* – Na dan 19. maja 1940 smo se slovesno spominjali 300 letnice, odkar je bila cerkev posvečena. Ob tridnevnicu je pridigal mons. Butti. V nedeljo 19. maja je imel slovesno mašo g. nadškof, ki je pridigal, zvečer pa podelil evharistični blagoslov. Opoldne je bil skupaj z redovniki na kosilu in povedal, da je s praznikom povsem zadovoljen. Prišlo je zelo veliko ljudi, in to tudi zato, ker je bil takrat škofijski shod za žensko mladino, ki je v Katoliški akciji. Tisti dan je kakih 5000 ljudi obiskalo cerkev. Ves grič je bil okrašen s trobojnicami in slavoloki [...].

1941.

[...] *Karmelski oltar.* – V stranski ladji je na evangeljski strani karmelski oltar z Marijinim kipom, ki ga ljudstvo zelo časti. Ob Veliki noči so tam naredili nov marmornat oltar, ki ima v zid izdolbeno odprtino. Porabili so več kot 10.000 lir. Kapela je okrašena in ima nova okna in tudi dvanajst klopi za po dve osebi. V istem času so uredili tudi Marijino nišo na glavnem oltarju in

jo obdali z orehovino; napravili so tudi pozlačen okvir za podobo in novo osvetlitev.

1943.

[...] *Uporne ženske*. – Dne 5. oktobra 1942 so zadnji del samostana zasedli uslužbenci italijanske kvesture, ki so tam pripravili prostor, v katerem bi zaprli uporne slovenske žene ali druge samske upornice. Prostor stražijo oboroženi policaji, milica in karabinerji. Poleg tega ga zunaj straži še poseben oddelek, ki ima 20 vojakov. Število zaprtih žena se giblje med 40 in 160. Tu jih samo prebirajo, in jih čez malo časa odvažajo v koncentracijsko taborišče.

Samostan so 1. aprila 1943 obdali vojaki, ki so si zunaj postavili dve baraki za 40 stražarjev. Vse so obdali z bodečo žico in posekali del gozda, ker se bojijo, da jih bodo napadli slovenski uporniki⁶.

[...] 8. septembra 1943. – Zvečer smo izvedeli, da je Italija sklenila mir z zavezniki. Zato so se vse zapornice silno razveselile.

9. septembra 1943. je vojaška oblast je izpustila vse iz političnih razlogov priprte ženske, ki jih je bilo okrog 70. Odšle so, si pripele jugoslovansko kokardo in po poti prepevale. Poprej so se vse zahvalile, ker jim je p. Viljem Endrizzi⁷ nudil duhovno tolažbo in so redovniki z njimi lepo ravnali [...].

10. do 11. septembra 1943. – Zmeda, ker italijanski vojaki bežijo na vse strani in med potjo odmetavajo orožje [...].

14. septembra 1943. [...] – Zvečer okrog pol osme ure je nekaj partizanov prišlo k samostanskim vratom na zadnji strani. Bili so do zob oboroženi in so takole ukazali: Nihče ne sme oditi, ker bo

⁶ Opomba kronista: Ta del kronike, precej zmedene, je napisal p. Jurij Donei.

⁷ P. Viljem Endrizzi (1896-1973), gvardijan svetišča na Sveti Gori od 1929 do 1940, se je slovenščine v Ljubljani "tako dobro naučil, da jo je tekoče govoril, bral in pisal. Pa ne samo to, Slovence je tudi vzljubil" (Kronika, str. 247).

sicer kaznovan s streljanjem. Vse izhode iz samostana so zastražili. Ker so jih patri lepo prosili in jim pojasnili, kako lepo so ravnali s slovenskimi ujetnicami, ki so bile tem partizanom sestre ali hčere, niso silili v samostan, da ga ne bi izpostavili nevarnosti nemškega bombardiranja, ampak so se umaknili v gozd. Zahtevali pa so, da vsa vrata ostanejo odprta. Okoli 22.30 se je 70 partizanov vrnilo v samostan, kjer so zahtevali hrano. Patri so jim dali vse, kar so pustile slovenske zapornice. – Ker je bil položaj nevaren, so patri Najsvetejše odnesli v kripto, kamor so spravili tudi vsa cerkvena oblačila, sveto posodje in druge predmete iz zakristije [...].

3. oktobra 1943. [...] – Prišlo je 70 muslimanskih vojakov iz Turkmenije, ki so se nastanili v samostanu.

5. oktobra 1943. – Muslimanski vojaki odidejo, prav tako tudi vojaki, ki so stražili pri minah.

25. oktobra 1943. – Nekdo je prinesel podobo svetogorske Marije, ne da bi komu kaj povedal. Sedaj jo v svoji celici hrani p. gvardijan [...].

8. decembra 1943. – Goriški nadškof je v soglasju z vsem svojim ljudstvom prosil, da bi v naši cerkvi na glavnem oltarju izpostavili svetogorsko podobo v slovesno češčenje. Prišlo je veliko vernikov. Ob 8. uri je maševal naš provincial, ki je prišel včeraj, ob 10. uri nadškof [Margotti], ki je ljudstvo tudi nagovoril. Odslej prihajajo semkaj verni romarji iz Vipavske doline, Furlanije, Brd in celotne Soške doline. Uvedli so ob 9. uri slovensko mašo s petjem, ki jo je imel p. Oto Kocjan [...].

1944.

Obletnica. – 2. januarja 1944 se je slovesno začela štiristota obletnica, odkar je Sveta Gora prejela v dar Marijino podobo. Ob 8. uri je maševal g. nadškof, ob 10. uri je bila slovesna maša, popoldne pa je imel prazniško bogoslužje in govor p. Kamil Paris. V našo cerkev še naprej romajo verniki z vseh strani, da bi počastili svetogorsko Marijo.

Velika noč. – 25. aprila 1944 je na velikonočni praznik v naši cerkvi maševal mons. Mihael Toroš [...].

1945.

23. decembra 1945. – Za stalno je prišel p. Gracian Heric, frančiškanski provincial iz province Sv. Križa v Ljubljani [...].

1947.

(27. februarja 1947 je Generalni minister p. Pacifik Perantoni p. provincialu Teodoru Tavčar naročil, naj odslej skrbi za samostana na Sveti Gori in na Kostanjevici v Novi Gorici).